

บทที่ 2

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารและหนังสือวิชาการต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยผู้ศึกษาวิจัยได้ประมวลนำมาเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ
3. แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรง
4. ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับความรุนแรง
5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการในชุมชน
7. แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา
8. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จึงสามารถนำทฤษฎีบทบาทมาอธิบายพฤติกรรมของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุ ตามบทบาทหน้าที่ที่ผู้นำแต่ละบุคคลได้รับ และถูกกำหนดโดยระเบียบของทางราชการ นิยามของคำว่า บทบาท มีผู้กำหนดไว้หลายท่าน ดังนี้

สุชา จันทรเฒ และ สุรางค์ จันทรเฒ (2520) ได้อธิบายว่า บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างพึงกระทำ คือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใด บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด

อุทัย หิรัญโต (2529, น. 197) ได้อธิบายว่า บทบาท คือ หน้าที่ (function) หรือ พฤติกรรมอันพึงคาดหมาย (expected behavior) ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่ม หรือในสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าวโดยปกติแล้วเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมหรือวัฒนธรรมนั้น ๆ กำหนดขึ้น เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม

พทยา สายหนู (2534) ได้อธิบาย ว่า บทบาท คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นบุคคล และ เปรียบได้เสมือนบทของตัวละครเรื่องนั้น ๆ เป็นอะไร มีบทบาท หน้าที่ที่จะต้องแสดงอย่างไร ถ้า แสดงผิดบทหรือไม่สมบทก็อาจถูกเปลี่ยนตัวไม่ให้แสดงไปเลย ดังนั้น บทบาทก็คือการกระทำ ต่าง ๆ ที่ “บท” กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน “บท” นั้น

ในด้านของลักษณะของบทบาท เพชรา สุนทรโทก (2530, น. 12) ได้อธิบาย ลักษณะ ของบทบาทสามารถพิจารณาได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ถูกกำหนดให้พื้นฐานที่ สังคมส่วนใหญ่ยึดเป็นหลักสำหรับสถานภาพประเภทนี้ ได้แก่ เพศ อายุ ชชาติกำเนิด เป็นต้น เช่น ในสังคมไทย บทบาทของผู้ที่อ่อนกว่าต้องเคารพผู้อาวุโส (ผู้สูงอายุ) เป็นต้น

2. บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพที่ได้มาจากการแต่งตั้ง หรือตามความสามารถของ บุคคลนั้น ๆ ซึ่งเป็นสถานภาพที่ได้มาในภายหลัง อาทิ สถานภาพทางการสมรส สถานภาพ ทางการศึกษา เป็นต้น

การเรียนรู้บทบาทตามสถานการณ์ดังกล่าว ทำได้โดยสังเกตจากผู้ที่มีบทบาทใน สถานภาพนั้นมาก่อน หรืออาจเป็นข้อกำหนดตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่คนในสังคมนั้นสืบ ทอดปฏิบัติกันมา อย่างไรก็ตามบทบาทเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อสภาพสังคมมีการ เปลี่ยนแปลงไป

หากพิจารณาตามลักษณะของการแสดงบทบาท หมายความว่า ในระบบสังคม บุคคล ต่างสังเกตบทบาทซึ่งกันและกัน และจะกำหนดกับตนเองว่า ควรจะมีการแสดงบทบาทและ พฤติกรรมอย่างไร ในขณะเดียวกันก็คาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ ควรแสดงบทบาทหรือ พฤติกรรมอย่างไรด้วย บทบาทจึงสามารถแบ่งได้เป็น

1. บทบาทที่คาดหวัง คือ ความคาดหวังที่เกี่ยวพันกับบทบาทประเภทต่าง ๆ ซึ่งแต่ละ คนจะคาดหวังบทบาทแตกต่างกันไป

2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่แต่ละบุคคลกระทำจริง ๆ ในการ ตอบสนองข้อกำหนดต่าง ๆ ในตำแหน่งที่เขาดำรงอยู่ โดยปกติจะมีช่องว่างที่เป็นความแตกต่าง

ระหว่างบุคคล หรือแบบแผนในบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง จะต้องประกอบด้วย

- การรู้จักตนเอง
- พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ที่เหมาะกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง
- ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำ

เฉพาะอย่างเป็นไปในทางที่ต้องการ

- การประเมินผลการกระทำตามบทบาทด้วยตนเองและผู้อื่น

กล่าวโดยสรุป บทบาทคือสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในสังคมมนุษย์เพราะมนุษย์จะถูกกำหนดให้แสดงบทบาทตามที่สังคมต้องการ หากแสดงได้ถูกต้อง สังคมก็จะยอมรับและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ดี หากแสดงไม่ได้หรือแสดงตามใจตนเองนั้นสังคมก็จะไม่ยอมรับ บทบาทของผู้นำชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้นำชุมชนตระหนักว่าตนมีบทบาทอย่างไร และจะแสดงบทบาทของตนเองออกมาอย่างไรเมื่อคนในชุมชนประสบกับปัญหาโดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุขึ้น ผู้นำชุมชนควรจะมีบทบาทอย่างไรในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว

2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน ดังนี้

วินิจ เกตุขำ (2522) อธิบายว่า ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนากลุ่ม โดยเชื้ออำนาจความสะดวกให้มีการปฏิบัติงานในกลุ่ม แบ่งความรับผิดชอบในหน้าที่การงานส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสำเร็จ และแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานและพัฒนาการของกลุ่ม

พัฒน์ บุญยรัตนพันธ์ (2516) อธิบายว่า ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบกับความสามารถพิเศษในกลุ่มชนหรือในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มย่อมประกอบไปด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ และลักษณะแตกต่างกันไปในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้เองสถานการณ์ที่เป็นตัวหนึ่งที่ผลักดันให้สมาชิกของกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำ และบางคนกลายเป็นผู้ตามความเป็นผู้นำมักปรากฏขึ้นเพราะเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมบีบบังคับ อย่างไรก็ตาม ส่วนประกอบที่ทำให้บุคคลเป็นผู้นำย่อมเนื่องจากคุณลักษณะพิเศษประจำตัว เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารี และความเสียสละ

เรวัต ไชยพาน (2523) อธิบายว่า ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่คนในชุมชนยกย่องยอมรับนับถือเป็นผู้ที่สามารถชักจูง และก่อให้เกิดแรงศรัทธาในกลุ่มคน เป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาหารือแก่ผู้อื่น มีความคิดริเริ่มทันต่อเหตุการณ์ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการศึกษาดี มีแนวความคิดเป็นประชาธิปไตยเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการทำงานให้แก่ชุมชน เป็นบุคคลที่มีความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตรา (2523) กล่าวเกี่ยวกับประเภทของผู้นำในชุมชนไว้ 2 ประเภท โดยกล่าวในเชิงโครงสร้าง ดังนี้

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leadership Structure) ได้แก่ผู้มีหน้าที่ (Authority) โดยได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งจากทางราชการ โดยหน่วยงานของทางราชการต่าง ๆ เป็นผู้เข้าไปดำเนินการคัดเลือกและแต่งตั้ง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แพทย์ประจำตำบล

1.2 คณะกรรมการต่าง ๆ ขององค์กรชุมชน กลุ่มชาวนา คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และคณะกรรมการสภาตำบล ตลอดจนข้าราชการประเภทต่าง ๆ รวมทั้งพัฒนากร ผู้นำประเภทนี้มีตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ของทางราชการค้ำจุนอยู่ ตำแหน่งเหล่านี้เป็นไปโดยการเลือกตั้ง แต่งตั้ง และประกาศอย่างเป็นทางการ

2. ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leadership Structure) ผู้นำชนิดนี้เกิดจากการปฏิสังสรรค์ของชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการมาเป็นระยะเวลาช้านาน ลักษณะของกลุ่มในหมู่บ้านก็มีลักษณะเป็นกลุ่มแบบปฐมภูมิ (Primary group) จึงเพิ่มความใกล้ชิดสนิทสนมซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และผลที่ตามมาคือ ได้มีการพัฒนาของกลุ่มแบบไม่เป็นทางการเกิดขึ้น แต่ละกลุ่มมีศูนย์กลางอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตัวอย่างของผู้ได้กลายเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการในชุมชน ได้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือสมาชิกที่อาวุโสที่สุดของครอบครัวขยาย อดีตพระภิกษุ สามเณร ชาวนาที่มีฐานะมั่นคง สมาชิกที่มีชื่อเสียงของกลุ่มต่าง ๆ และผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษจนได้รับการยกย่อง มีความเชี่ยวชาญในอาชีพที่ตนเองทำอยู่ เช่น หมอแผนโบราณ ผู้นำแบบไม่เป็นทางการเหล่านี้จะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจะให้ความเคารพยกย่อง และให้ความนับถือ ทั้งนี้เนื่องมาจากความสัมพันธ์กับชาวบ้านเป็นแบบกันเอง เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนก็มีการเล่าสู่กันฟัง เพื่อจะช่วยเหลือหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้นำแบบไม่เป็นทางการจึงเป็นผู้ที่ช่วยเชื่อมโยงหรือเป็นตัวประสานระหว่างชาวบ้านกับผู้นำแบบเป็นทางการ

จากความหมายผู้นำที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลที่คนในชุมชนให้การยอมรับนับถือ มีความรู้ความสามารถเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของชุมชน สามารถกระตุ้นให้เกิดแรงศรัทธาในชุมชน เป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาของชุมชน รวมทั้งยังมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานและการพัฒนาของชุมชน

บทบาทความเป็นผู้นำ

บทบาทของผู้นำ ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป ซึ่งพอสรุปโดยสังเขปได้ ดังนี้
Hemphill ได้ให้ความเห็นว่า ผู้นำควรมีหน้าที่เกี่ยวข้อง 5 ประการ

1. การทำให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มก้าวหน้า นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลด้านการงานและการผสมผสานอย่างดีด้านสังคมภายในกลุ่ม
2. การดำเนินงานบริหารกลุ่ม หรือเรียกว่าขบวนการทำงานของกลุ่ม
3. การแนะนำกิจกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างผลิตผลของงานกลุ่ม
4. การทำให้สมาชิกของกลุ่มรู้สึกปลอดภัยมั่นคง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม
5. การปฏิบัติการโดยไม่เน้นถึงความสนใจส่วนตัวเป็นใหญ่ แต่มุ่งที่กลุ่มสมาชิกเป็นสำคัญ

พนม ลีมอารี (วรางคณา วงศ์มหาชัย, 2535) ได้สรุปบทบาทและหน้าที่ของผู้นำโดยทั่วไป ดังนี้

1. ผู้นำในฐานะผู้บริหาร (The Leader as Executive) เป็นผู้ประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้นำด้านการวางนโยบาย และตั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่มให้มีการปฏิบัติโดยถูกต้องครบถ้วน
2. ผู้นำในฐานะผู้วางแผน (The Leader as Planner) ผู้ทำหน้าที่วางแผนการปฏิบัติงานเป็นผู้ตัดสินใจเลือกวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มบรรลุตามวัตถุประสงค์
3. ผู้นำในฐานะผู้วางนโยบาย (The Leader as Policy Maker) เป็นผู้กำหนดนโยบายและเป้าหมายของกลุ่ม
4. ผู้นำในฐานะผู้ชำนาญการ (The Leader as Expert) ผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และมีทักษะเป็นอย่างดี

5. ผู้นำในฐานะตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก (The Leader as External Group Representative) เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มไม่สามารถที่จะติดต่อกับกลุ่มอื่น หรือบุคคลภายนอกได้อย่างทั่วถึง ผู้นำจึงเป็นตัวแทนในการติดต่อเชื่อมประสานกับภายนอก

6. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (The Leader as Controller of Internal Relations) ผู้นำมีหน้าที่ควบคุมดูแลการดำเนินงานภายในกลุ่ม ไม่ว่าจะมีความขัดแย้งอะไรเกิดขึ้นในกลุ่มผู้นำจะเป็นผู้คอยควบคุมสถานการณ์ และให้ความสนใจต่อสมาชิก

7. ผู้นำในฐานะผู้ให้รางวัลและลงโทษ (The Leader as Purveyor of Rewards and Punishment) ผู้นำมีอำนาจที่จะให้รางวัลหรือลงโทษบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มได้

8. ผู้นำในฐานะผู้ตัดสินใจประนีประนอม (The Leader as Arbitrator and Mediator) เมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้นำจะทำหน้าที่ตัดสินใจไกล่เกลี่ยประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

9. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (The Leader as Example) ผู้นำจะต้องมีความประพฤติดีหรือปฏิบัติงานดีเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสมาชิก

10. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (The Leader as Symbol of the Group) ผู้นำจะเป็นบุคคลที่ดีกับสมาชิกทุกคน มีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม จนสมาชิกต่อการยกย่องว่าเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม

11. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบ (The Leader as Substitute for Individual Responsibility) ผู้นำจะต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ และการกระทำบางอย่างของบุคคลภายในกลุ่ม หรือรับผิดชอบต่อกิจการทั้งหมดที่สมาชิกในกลุ่มได้กระทำลงไป

12. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ (The Leader as Ideologist) ผู้นำเป็นผู้กำหนดอุดมคติ สร้างความเชื่อ และศรัทธาต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก

13. ผู้นำในฐานะบิดา (The Leader as Father Figure) ผู้นำจะมีการวางตัวเป็นผู้ใหญ่ หรือมีอาวุโสที่สุดในกลุ่ม เป็นที่พึ่งทางใจของสมาชิกเมื่อเขาเกิดความทุกข์

14. ผู้นำในฐานะแพะรับบาป (The Leader as Scapegoat) ผู้นำที่รับผิดชอบจะต้องตระหนักดีว่าถ้าเกิดความเสียหายในการปฏิบัติงานหรือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ตัวผู้นำเองย่อมถูกลงโทษแทนสมาชิกคนอื่น ๆ

15. ผู้นำในฐานะผู้ให้คำปรึกษา (The Leader as Counselor) ผู้นำจะต้องเป็นให้ความกระจ่างแก่สมาชิกในกลุ่มในเรื่องต่าง ๆ ที่เขามาขอคำปรึกษาจะต้องยินดีรับฟังเรื่องความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ที่สมาชิคมารบายนให้ฟัง และช่วยแก้ไขปัญหานั้น ๆ ของตนได้ด้วยดี

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทผู้นำที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าผู้นำมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบมากมาย เพื่อที่จะก่อให้เกิดผลดีแก่สมาชิก กลุ่มและชุมชน

ดังนั้นในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหามารยาทของผู้สูงอายุในครอบครัวที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยบทบาทของผู้นำในการวางแผน วางแนวทางในการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อให้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นได้รับการคลี่คลายอย่างรวดเร็ว

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรง

ความหมายของความรุนแรง ได้มีนักวิชาการให้คำนิยามของความรุนแรง ไว้หลายท่าน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักรายการรัฐมนตรี (2541, น. 1) อธิบายว่า ความรุนแรง หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลทั้งทางกาย วาจา จิตใจและทางเพศ โดยการบังคับขู่เข็ญ ทำร้ายทุบตี คุกคาม จำกัดสิทธิเสรีภาพ ทั้งในที่สาธารณะและในการดำเนินชีวิตส่วนตัว ซึ่งเป็นผลหรืออาจจะเป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจแก่ผู้ถูกกระทำ

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2545) อธิบายว่า ความรุนแรง หมายถึง การทำร้าย เอาเปรียบ และการละเลยทอดทิ้งผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับอันตรายทั้งทางร่างกาย และจิตใจจากการที่ถูกกระทำโดยตรง หรือถูกละเลยทอดทิ้งโดยไม่ได้รับการปฏิบัติดูแลที่เหมาะสม

ในส่วนของคุณนิยามความรุนแรง คณะกรรมการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2547, น. 2-4) อธิบายนิยามของความรุนแรงไว้ ดังนี้

1. ความรุนแรงหรือการละเมิดทางร่างกาย (Physical Abuse)

การทำร้ายร่างกายรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดความเจ็บปวดบาดเจ็บ เช่น ทุบตี ผลักไส หยิก กัด จิก การล่วงเกินทางเพศ (หมายถึงการละเมิดทั้งทางกาย วาจา การกระทำใดเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ขัดต่อความปกติของผู้สูงอายุไปจนถึงการข่มขืน) การถูกจำกัดบริเวณ คุมขัง การตบตี ผลัก การเขย่า การขู่ด้วยอาวุธ

2. ความรุนแรงหรือการละเมิดทางจิตใจ (Psychological Abuse)

การถูกทำให้เกิดความสับสนใจ ทำให้หวาดกลัว โดดเดี่ยว อับอาย รู้สึกทำให้เห็นเป็นตัวตลก ถูกดูหมิ่น การใช้คำพูดที่รุนแรงหยาบคายกับผู้สูงอายุ คำว่า ดูถูกดูแคลน ข่มขู่ การ

ปฏิบัติต่อผู้สูงอายุเหมือนเป็นเด็กเล็ก ๆ กล่าวโทษผู้สูงอายุในทางเสียหาย การเหยียดหยามความสามารถ การเรียกชื่อผู้สูงอายุโดยไม่ให้เกียรติ การกีดกันไม่ให้พบเพื่อนญาติ ผู้ใกล้ชิด การกระทำต่าง ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อความสงบทางจิตใจของผู้สูงอายุ

3. ความรุนแรงด้านวัตถุ (Material Abuse หรือ Financial Abuse)

การนำทรัพย์สินของผู้สูงอายุไปใช้โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การละเมิดทางการเงิน การให้สมบัติของผู้สูงอายุไม่ถูกต้อง หรือใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต การครอบครองทรัพย์สินของผู้สูงอายุ การขโมยเงินหรือสิ่งของมีค่า การบังคับให้เปลี่ยนแปลงพินัยกรรมหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน การกีดกันไม่ให้ผู้สูงอายุมีสิทธิในการดูแลหรือจัดการกับทรัพย์สินของตนเอง

4. การรุกรานสิทธิของผู้สูงอายุ (Violation of right)

การบังคับให้ผู้สูงอายุต้องทำในสิ่งที่ไม่อยากกระทำหรือการบังคับไม่ให้ผู้สูงอายุทำในสิ่งที่ต้องการกระทำ เช่น การส่งผู้สูงอายุเข้าสถานสงเคราะห์ โดยขัดแย้งต่อความต้องการของผู้สูงอายุ

5. การทำร้ายตนเอง (Self Abuse)

สาเหตุส่วนใหญ่มาจากโรคของผู้สูงอายุเอง เช่น โรคสมองเสื่อม โรคซึมเศร้าในผู้สูงอายุทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง การรับทราบข่าวสารไม่ถูกต้อง น้อยเนื้อต่ำใจลูกหลาน ทำให้ผู้สูงอายุไม่สนใจสุขภาพของตนเอง เช่น การปฏิเสธการกินอาหารและยา ซึ่งอาจเนื่องมาจากปัญหาทางอารมณ์ ความเข้าใจผิดว่าลูกหลานไม่รัก ไม่สนใจ จนถึงทำร้ายตนเอง ฆ่าตัวตาย เป็นต้น

6. การทอดทิ้งผู้สูงอายุ (Neglect)

ความบกพร่องในการให้ปัจจัยซึ่งสำคัญต่อการยังชีพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความรุนแรงด้านการทอดทิ้งผู้สูงอายุแบ่งเป็นการทอดทิ้งโดยตั้งใจและการทอดทิ้งโดยไม่ตั้งใจได้แก่

ตั้งใจทอดทิ้ง (Active neglect) ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เต็มตามความสามารถ เช่น ปฏิเสธการดูแลหรือให้การดูแลไม่ดี ไม่จัดหาอาหารให้ผู้สูงอายุ ทำให้เกิดภาวะขาดน้ำและขาดสารอาหาร การให้ยานอนหลับมากเกินไป การไม่จัดหาแว่นตา ฟันปลอม หูฟัง หรือเครื่องช่วยฝึกเดินต่าง ๆ การทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังนาน ๆ การเพิกเฉยต่อผู้สูงอายุ การไม่พาผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมทางสังคม ทำให้เกิดกีดกันทางด้านจิตใจ

ทอดทิ้งโดยไม่ตั้งใจ (Passive neglect) เกิดจากการไม่มีประสบการณ์ ขาดความรู้ความสามารถ เช่น ผู้ดูแลไม่มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุกินอาหารไม่เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ ลืมทำในสิ่งที่ผู้สูงอายุขอร้องไว้

คณะกรรมการการศึกษาดูงาน เยวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2547, น. 2-4) ได้อธิบายถึงสาเหตุของการกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

การกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุ กระทำได้หลายรูปแบบทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จากการศึกษาพบว่าสาเหตุพื้นฐานของปัญหามาจาก

1. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป จากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้โครงสร้างของระบบครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่กันตามลำพังขาดที่พึ่ง

2. การยอมรับหรือการกำหนดบทบาทผู้สูงอายุในครอบครัวเปลี่ยนไป มีการลดคุณค่าและบทบาทผู้สูงอายุลง ผู้สูงอายุไม่มีสิทธิ์ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องภายในบ้าน เว้นแต่เมื่อต้องการให้เลี้ยงดูหลาน หรือเฝ้าบ้าน

3. ผู้สูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว บางรายถูกกระทำรุนแรงเมื่อไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกหลานได้

4. ผู้สูงอายุสตรีโสด หมายถึง เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกกระทำรุนแรงมากกว่าผู้สูงอายุนรุษ เนื่องจากมีอายุยืนยาวกว่า ทำให้มีจำนวนมากกว่า และต้องพึ่งพาเศรษฐกิจผู้อื่นมากกว่า

ลักษณะอาการที่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุถูกกระทำรุนแรง

คณะกรรมการการศึกษาดูงาน เยวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2547, น. 8-10) อธิบายถึงลักษณะอาการที่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุถูกกระทำรุนแรง ไว้ดังนี้

1. ร่องรอยการกระทำรุนแรงทางร่างกาย

- รอยตี หรือผิวหนังฟกช้ำดำเขียว มีรอยแผลเป็นซ้ำ ๆ บาดแผล รอยขีดข่วน รอยไหม้

- พบหนังสือระลึกล่าเป็นหย่อม ๆ จากการถูกตีตบ
- อาการขาดน้ำ (ในกรณีที่ได้รับน้ำไม่เพียงพอ) โดยไม่มีสาเหตุทางการแพทย์
- กระดูกเคลื่อน
- ล้มโดยไม่มีสาเหตุ
- ได้รับยาผิด ถูกยาพิษ มีการให้ยาเกินขนาดหรือน้อยเกินไป
- ถูกกักขัง เช่น ถูกผูกมัดไว้กับเก้าอี้หรือขังไว้ในห้อง

2. ร่องรอยของการถูกละเมิดทางเพศ

- มีรอยแผลบริเวณอวัยวะเพศ
- ติดโรคที่เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์
- เจ็บหรือคันบริเวณอวัยวะเพศ
- นั่งหรือเดินลำบาก
- ไม่ชอบหรือกลัวการถูกสัมผัส
- กลัวการอาบน้ำหรือเข้าห้องน้ำ

3. ร่องรอยการถูกทำร้ายทางจิตใจ

- มีอาการหดหู่ เศร้าใจ หดห้วง สิ้นหวัง เหมือนไร้ที่พึ่ง
- เหงา โดดเดี่ยว แยกตัวออกจากสังคม
- ไม่อยากรับประทานอาหาร เบื่ออาหาร
- อาการป่วยไม่ดีขึ้น กลับทรุดลงเรื่อย ๆ
- มีอาการลงเลที่จะพูดอย่างเปิดเผย
- สับสน นอนไม่หลับ
- วิดกกังวล หงุดหงิด ขุ่นเคี้ยว
- ตื่นตระหนก หวาดกลัว ไม่มั่นคงทางจิตใจ ร้องไห้

4. ร่องรอยการถูกละเมิดทางทรัพย์สิน

- ค้างค่าเช่าบ้าน (ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน) ขาดเงินซื้อของที่จำเป็น
- เงินออมลดลง
- ของมีค่าหายไป
- มีคนอ้างว่าเป็นผู้จัดการทรัพย์สินให้ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุยังมีความสามารถที่จะทำเอง

ได้

- พบว่ามีการปลอมลายเซ็นในเอกสารต่าง ๆ
- ผู้สูงอายุปฏิเสธการทำพินัยกรรม หรือรับคำแนะนำต่าง ๆ

5. ร่องรอยการถูกทอดทิ้ง

- ขาดอาหาร หน้าซูบตอบ น้ำหนักลด
- เสื้อผ้าเก่าขาด สกปรก
- ไม่ได้รับการดูแลเรื่องความปลอดภัย
- ไม่ได้รับยาที่ควรได้

ปัจจัยที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

คณะกรรมการการกิจการสตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2547, น. 6-7) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

1. ผู้สูงอายุ (ถูกกระทำ)

- ทำร้ายผู้ดูแลก่อน
- มีความโดดเดี่ยว มีปัญหาทางจิตใจ
- มีปัญหาปากจน / การเงิน
- ต้องพึ่งพา
- ติดผู้ดูแล

2. ผู้ดูแล (ผู้กระทำ)

2.1 มีความเครียดไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่ตนเองเผชิญ เช่น ปัญหาจากการทำงาน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมอื่น ๆ ทำให้ต้องระบายความเครียดกับผู้สูงอายุซึ่งอ่อนแอกว่า ไม่สามารถตอบโต้ได้

2.2 ดิตยาเสพติดหรือสุรา

2.3 มีบุคลิกลักษณะก้าวร้าว มีอารมณ์รุนแรง ชอบดุด่า ช่มชู้ เสียดสี ถูกด่าทอ
ผู้สูงอายุ

2.4 ไม่อนุญาตให้ผู้สูงอายุได้พูดอธิบายตนเอง

2.5 การพักผ่อนไม่เพียงพอทำให้หงุดหงิด

2.6 ขาดความรู้ความเข้าใจปัญหาความต้องการของผู้สูงอายุ มีช่องว่างระหว่างวัย

2.7 มีความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้สูงอายุ มีความคิดแยกผู้สูงอายุจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคม นำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นการกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

2.8 ทำไปโดยไม่ตั้งใจ เนื่องจากมีความเครียด สภาพสังคมและเศรษฐกิจที่วิกฤติ ในปัจจุบัน ต้องทำงานหาเงินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง มีความเครียดไม่มีเวลาที่จะให้การดูแลผู้สูงอายุ ดูมีการทอดทิ้ง ละเลยไม่เอาใจใส่ผู้สูงอายุ

3. สังคม วัฒนธรรมต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไป

3.1 การอพยพย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวจากชนบทเข้ามาทำงานในเมือง ครอบครัวขยายลดลง ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ค่านิยมทางตะวันตกทำให้ผู้สูงอายุถูกละเลย ทอดทิ้ง

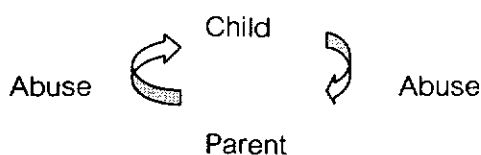
3.2 ผู้สูงอายุที่อยู่เป็นโสดมีเพิ่มมากขึ้น ทำให้ไม่มีลูกหลานดูแลในยามแก่เฒ่า และถูกละเลยทอดทิ้งจากการดูแลจากสังคม

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ความหมายของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ได้มีนักวิชาการให้คำนิยามไว้หลายท่าน ดังนี้

สุดสงวน สุธีสร (2546) การสัมมนาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ภัยเงียบ ภัยมืด ณ รัฐสภา ได้กล่าวถึง ทฤษฎีเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ มีหลายทฤษฎี ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับวงจรความรุนแรง หมายถึง ผู้ที่เคยถูกทำร้ายมาก่อน ในอนาคตก็จะเป็นผู้ทำร้ายผู้อื่นได้เช่นกัน ดังแสดงเป็นวงจร ดังนี้

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับความเครียดในครอบครัว ตัวอย่างสมาชิกในครอบครัวมีความเครียด ตั้งแต่มีพฤติกรรมการเฉยเมย เพิกเฉย ไม่สนใจ จนทำให้เกิดความเครียดทำให้เกิดการประทุษร้ายได้ เป็นต้น

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หมายถึง เมื่อบุคคลมีประสบการณ์การใช้ความรุนแรงโดยมีส่วนร่วมและสังเกตจะนำไปสู่ความรุนแรง

ดังนั้น ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ หมายถึง การทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจในทุกกรณีต่อผู้สูงอายุ รวมทั้งการถูกละเลย เพิกเฉย ทอดทิ้ง และถูกเอาประโยชน์โดยมิชอบ

4.1 แนวคิดเรื่องความรุนแรงในครอบครัว

สำหรับ จิตดนนท์ (2541, น. 5) อธิบายว่า ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง

1. การกระทำที่รุนแรงต่อครอบครัว โดยเฉพาะฝ่ายหญิงที่ถูกฝ่ายชายตบ ตี ตะ ค่อย ฯลฯ การทำร้ายร่างกายรุนแรงพบได้มาก และมีแนวโน้มจะมากขึ้น เมื่อการครองชีพยากลำบากขึ้น

2. การทำร้ายร่างกาย จิตใจ รวมถึงการล่วงเกินทางเพศต่อเด็ก และการทอดทิ้งเด็ก มีจำนวนมากแต่ตัวเลขไม่ทราบ เพราะมักไม่เปิดเผยหรือให้ประวัติบิดเบือน และประชาชนก็มักคิดว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว จึงไม่สนใจเด็กที่ตกเป็นเหยื่อ

3. การทอดทิ้งละเลยผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะมากขึ้น เพราะคนมีอายุยืนขึ้นในขณะที่ทั้งหญิงและชายต้องออกทำงานนอกบ้าน เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ จึงปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง

พรเพ็ญ เพชรพิสุทธิ (2530, น. 87-90) ได้แบ่งประเภทความรุนแรงในครอบครัวว่า ความรุนแรงในครอบครัวที่พบบ่อยมี 4 ประการ จำแนกตามผู้กระทำและผู้เป็นเหยื่อของความรุนแรงดังนี้ คือ

1. การข่มเหงทารุณภรรยา (Wife Abuse) เป็นความรุนแรงในครอบครัวที่สามีกระทำต่อภรรยา

2. การข่มเหงทารุณบุตร (Child Abuse) เป็นความรุนแรงที่บิดา มารดากระทำต่อบุตร หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวกระทำต่อเด็กในครอบครัว

3. การข่มเหงทารุณกันระหว่างพี่น้อง (Sibling Abuse)

4. การข่มเหงทารุณผู้สูงอายุ (Elderly Abuse)

นอกจากนี้ได้นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

พฤตมาวิทยา และ เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ (2547, น. 2) ได้อธิบายว่า ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่กระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุ เป็นผลให้ผู้สูงอายุได้รับความเจ็บปวด บาดเจ็บ หรือถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน

Kratcoski (1984, pp. 443-454) ให้อธิบายว่า ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การใช้กำลังบังคับหรือข่มขู่โดยสมาชิกของครอบครัวที่กระทำต่อสมาชิกครอบครัวอื่น ๆ

Walter (Freeman, 1980, p. 1) ให้อธิบายว่า ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การได้รับบาดเจ็บจากการทำร้ายซึ่งไม่ใช่แต่เพียงทำให้ได้รับบาดเจ็บทางร่างกายเท่านั้น แต่รวมถึงการกระทำที่กระทบกระเทือนอารมณ์ความรู้สึกและจิตใจด้วย

มูลนิธิผู้หญิง (2523, น. 5) ให้อธิบายว่า ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง การทำร้ายกันทั้งทางร่างกายและจิตใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยรูปแบบและระดับความรุนแรงที่ต่างกันตั้งแต่การทะเลาะโต้เถียงไปจนถึงการทำร้ายด้วยอาวุธหรืออาวุธและความรุนแรงถึงการทำลายชีวิต

กล่าวโดยสรุป ความรุนแรงในครอบครัว คือ พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่กระทำรุนแรงต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่กระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

คณะกรรมการการสตรี เยาวชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2540) ได้กล่าวถึง สาเหตุของพฤติกรรมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรุนแรงในครอบครัว ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. สาเหตุความผิดปกติของจิตและบุคลิกภาพ ได้แก่ ปัญหาทางจิตที่ทำให้เกิดอารมณ์ก้าวร้าวและควบคุมตนเองไม่ได้ บุคลิกภาพก้าวร้าว การใช้สารเสพติด และมีปัญหาเบี่ยงเบนทางเพศ

2. สาเหตุทางภาวะสังคมวิทยา ระบุว่า บุคคลเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม และสิ่งที่ได้พบเห็น ปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อครอบครัว เช่น โครงสร้างครอบครัว ปฏิสัมพันธ์ และพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัว วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และภาวะวิกฤตที่ครอบครัวต้องเผชิญอยู่ ฯลฯ เป็นเหตุนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวได้

3. สาเหตุจากสังคม ความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมในเรื่องความแตกต่างระหว่างบทบาทชายและหญิง เจตคติที่มีต่อสตรี และการยอมรับเรื่องความรุนแรงว่าเป็นเรื่องปกติในทางสังคม

กล่าวโดยสรุป ความรุนแรงในครอบครัว หมายถึง กระบวนการใช้ความรุนแรงเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของผู้กระทำในการให้ได้มาซึ่งอำนาจครอบงำและควบคุมบุคคลในครอบครัว หรือให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากบุคคลในครอบครัวอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ พฤติกรรมดังกล่าวหากไม่ได้รับการแทรกแซงและการควบคุมอย่างเหมาะสมก็จะเกิดซ้ำและขยายความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

4.2 ทฤษฎีว่าด้วยสาเหตุของการทำร้ายร่างกายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุ

การทำร้ายร่างกายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้ความรุนแรงในครอบครัว (Family Violence) ซึ่งมีลักษณะที่เหมือนกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีความสลับซับซ้อนต่อการทำความเข้าใจ โดยทั่วไปปัจจัยที่ก่อให้เกิดการทำร้ายผู้สูงอายุมักจะเกิดจากปัจจัยเริ่มกันหลาย ๆ ปัจจัย ทั้งปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งปัจจัยทางด้านจิตใจ (Mental condition) และปัจจัยทางด้านร่างกาย

(Physical condition) ของทั้งผู้สูงอายุและของผู้ทำร้ายด้วย สำหรับสาเหตุของการทำร้ายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุนั้น มีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะอธิบายสาเหตุของการทำร้ายผู้สูงอายุให้มีลักษณะเป็นองค์ความรู้

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพบว่า มีทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายถึงสาเหตุของการทำร้ายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุ ซึ่งอาจสรุปได้เป็น 5 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีว่าด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีนี้ถือว่าการใช้ความรุนแรงเป็นผลมาจากการเรียนรู้พฤติกรรมซึ่งมักจะเรียนรู้มาจากครอบครัว เด็กเติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เมื่อเติบโตขึ้นก็มักจะใช้ความรุนแรงเช่นกันเมื่อประสบปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว

2. ทฤษฎีว่าด้วยความแปรปรวนความไม่มั่นคงทางอารมณ์ (Psychopathology Theory)

การดูแลผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางร่างกาย (Frail) เป็นเรื่องที่มีความยุ่งยากและซับซ้อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งต้องการการดูแลเป็นพิเศษอาจก่อให้เกิดความเครียดแก่ผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุ (Caregiver) ทฤษฎีนี้พยายามทำความเข้าใจการทำร้ายผู้สูงอายุโดยมุ่งเน้นประเด็นไปในแง่ของปัญหาของตัวผู้ดูแลโดยมองว่าผู้ดูแลซึ่งเป็นผู้ใหญ่ อาจมีความกดดันจากสภาพบีบบังคับทางสังคม ในบางกรณีผู้ดูแลอาจมีปัญหาระยะการให้ยาเสพติด การติดแอลกอฮอล์ ประวัติการเจ็บป่วยทางจิต ปัญหาจากการจ้างงาน หรือมีความประพฤติดีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรง ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนทำให้สภาวะทางอารมณ์ของผู้ดูแลมีความไม่มั่นคง อันจะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวได้

3. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory)

ทฤษฎีนี้มุ่งความสนใจไปที่การวัดคุณค่าของบุคคล โดยมองว่าบุคคลสามารถทำอะไรกับสังคมได้ สังคมก็ตอบแทนกับบุคคลเช่นนั้นเช่นกัน โดยได้ยกตัวอย่างว่า เยาวชนนั้นถือว่าเป็นกลุ่มที่มีคุณค่าต่อสังคม นอกจากนั้นสังคมยังเห็นคุณค่าของคู่สมรสมากกว่า คนโสด เป็นหม้ายหรือหย่าร้าง กรณีของผู้สูงอายุซึ่งต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดูแล ก็ถูกจัดอยู่ในสถานะอันไม่เป็นที่ต้องการของสังคม ซึ่งอาจทำให้ผู้ดูแลไม่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ จนอาจทำให้เกิดการทำร้ายหรือทอดทิ้งได้ในที่สุด

4. ทฤษฎีความเครียดที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ (Situation Stress Theory)

ทฤษฎีนี้มองว่าภาระหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุก่อให้เกิดความเครียดอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ตัวผู้ดูแลเองก็อาจมีปัญหา

ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน หรือด้านอารมณ์ที่จะยิ่งเพิ่มความเครียดขึ้นอีก ซึ่งเป็นผลให้มีโอกาสเสี่ยงที่ผู้สูงอายุจะถูกทำร้ายหรือทอดทิ้งได้มาก

5. ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีนี้มองถึงบทบาทของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมพ่อแม่ซึ่งเคยเป็นผู้ดูแลเมื่อตอนที่ลูกยังเป็นเด็ก แต่เมื่อพ่อแม่อายุมากขึ้นเป็นผู้สูงอายุและสถานะก็มีการสลับกัน ลูกเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็กลายเป็นผู้ดูแลพ่อแม่สูงอายุต่อไป บทบาทที่สลับกันนี้เองอาจทำให้ผู้ดูแลผู้สูงอายุไม่ได้ตระหนักถึงสภาวะทางร่างกายของผู้สูงอายุซึ่งบางครั้งต้องการการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ จนอาจก่อให้เกิดความเครียดเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในการทำความเข้าใจสาเหตุของการทำร้ายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุนั้น คงไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวในการอธิบายและทำความเข้าใจได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การมองภาพผู้สูงอายุ ตัวผู้ทำร้าย ลักษณะครอบครัว สภาพของสังคมตลอดจนปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องในลักษณะที่สอดคล้องประสานกันและเป็นปัจจัยร่วมกัน โดยเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นมากกว่า 1 ทฤษฎีซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปัญหาได้อย่างชัดเจนขึ้น

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมย่อยในปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (Subculture of Violence)

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมย่อยในปัญหาความรุนแรงในครอบครัวค่อนข้างเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลพอสมควรในเชิงสังคมวิทยา เพราะการเข้าใจวัฒนธรรมย่อยจะทำให้เข้าใจประเด็นปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ได้กว้างขวางมากขึ้น วัฒนธรรมย่อยในที่นี้ก็ได้แก่ เชื้อชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้มีรายได้น้อย ซึ่งกลุ่มคนทางสังคมเหล่านี้จะมีวิถีการดำรงชีวิต ที่แตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคมส่วนใหญ่ นอกจากนั้นคำสั่งสอน พฤติกรรมความประพฤติต่าง ๆ ของคนในสังคมก็มาจากวัฒนธรรมย่อยด้วยเช่นกัน ในกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ต่างฐานะทางเศรษฐกิจ อาจจะมีหรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไม่เหมือนกัน ผู้ที่ให้ความสนใจกับเรื่องนี้ที่สำคัญก็คือ Wolfgang and Fersa cuti (1967, p. 1982) โดยทั้งสองคนมีความเชื่อว่าครอบครัวมีความสำคัญต่อมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การเกิดความรุนแรงในครอบครัวจะเป็นแรงผลักดันต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่จะมีต่อความรุนแรงในครอบครัวต่อไป นอกจากนั้นเครือข่ายทางสังคมก็มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวด้วย เช่น ในเรื่องแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคม ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมย่อยในความคิดของผู้ชายโดยทั่วไป นอกจากนั้นยังพบว่าคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างกัน การพิจารณาปัญหาความรุนแรงใน

ครอบครัวก็จะแตกต่างกัน เช่น ครอบครัวคนมีวิชาทางใต้สามารถอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ว่ามาจากปัญหาทางเศรษฐกิจได้ดีกว่าครอบครัวที่มีลักษณะสังคมที่แตกต่างอื่น ๆ และนอกจากนั้นยังพบว่าผู้ชายที่มาจากครอบครัวที่มีประวัติความรุนแรงในครอบครัว มีแนวโน้มที่จะทำ ความรุนแรงต่อบุคคลในครอบครัวตนเองได้สูงเช่นเดียวกัน เครือข่ายทางสังคมที่ได้กล่าวข้างต้น เช่น ผู้ชายที่อยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีแนวคิดในเรื่องความรุนแรงในครอบครัวก็จะมีแนวคิดในเรื่องความรุนแรงเป็นปกติ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในรูปแบบของการทำร้ายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่ทุกประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเช่นนี้มักไม่ค่อยเป็นที่รับรู้ สังคมมากนัก แต่ก็มีแนวโน้มที่ปัญหาจะเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากจำนวนประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากสถิติในปี 2002 ประเทศญี่ปุ่นมีประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปโดยคิดเป็นร้อยละ 17 ของประชากรทั้งประเทศเช่นเดียวกับประเทศสเปนและสหรัฐอเมริกาที่จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 16.9 และ 12.6 ตามลำดับ ในประเทศสวีเดนก็เช่นกันจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมด และในประเทศอินเดียขณะนี้ก็มีจำนวนผู้สูงอายุอยู่ถึง 77 ล้านคน สำหรับประเทศไทยจากการคาดประมาณจำนวนผู้สูงอายุในปี 2550 จะมีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้นถึง 7,040,657 คน (วราร์ เห่งพุ่ม, 2547, น. 5) เมื่อประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สมาชิกในครอบครัวต่างต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากถูกทอดทิ้ง ละเลย ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ในบางกรณีก็มีการทำร้ายผู้สูงอายุโดยบุคคลในครอบครัวนั่นเอง ดังนั้นการศึกษาเรื่องปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวจึงถือว่าเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจและควรเร่งดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาในลักษณะเชิงรุกเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีความสุขต่อไป

5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

แนวความคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้มีผู้ค้นคว้าแนวความคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้มากมาย เนื่องจากผู้สูงอายุได้รับการยกย่องจากสังคมว่า “เป็นภูมิปัญญาของสังคม” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่มีการนับถือผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของลูกหลาน แต่เมื่อสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปและด้วยจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นนี้เองทำให้มีแนวโน้มให้เกิด

ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวมากขึ้น ดังนั้นในการศึกษาจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ แนวความคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงได้มีนักวิชาการกล่าวไว้ ดังนี้

ความหมายของ “ผู้สูงอายุ”

สุรกุล เจนอบรม (2534, น. 4) ได้อธิบายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิตมนุษย์ ซึ่งวงจรชีวิตนั้นเริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา

คำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly หรือ Aging) ได้ถูกบัญญัติขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 โดย พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ ลิทธิสุนทร ในการประชุมระหว่างแพทย์อาวโส และผู้สูงอายุจากวงการต่าง ๆ โดยใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” แทนคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา” จนเป็นที่เข้าใจยอมรับและมีการใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันเพื่อให้เป็นคำที่สื่อความหมายในเชิงการให้เกียรติการยกย่องและนับถือ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2513, น. 24) ได้อธิบายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ โดยนับอายุตามปฏิทิน สภาพความเสื่อมทางร่างกายและจิตใจจะมีมากในระยะนี้ขาดความว่องไว ความจำเสื่อม สภาพร่างกายเสื่อมถอย

คณะกรรมาธิการวิสามัญสภวส์ตติการ (2544, น. 15) ได้อธิบายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิงเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ เพราะเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นผู้รู้และเป็นผู้ทำประโยชน์แก่สังคม หากมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและสุขภาพจิตที่ดีจะเป็นมิ่งขวัญของคนในครอบครัว และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

อาภากร ชัยสุริยา (2543, น. 10) ได้อธิบายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลเมื่อมีอายุมากแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สติปัญญา ความรู้สึกต่าง ๆ สภาพจิตใจย่อมเปลี่ยนแปลงไป บทบาท หน้าที่ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยทั่วไปแล้วการที่จะบอกว่าผู้ใดเป็นผู้สูงอายุโดยจะดูจากอายุนั้นค่อนข้างลำบาก เนื่องจากบางคนอายุเลย 60 ปีแล้วยังมีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

จากความหมายข้างต้นผู้ศึกษาสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีสรีระร่างกาย สภาพจิตใจ สติปัญญาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ลดประสิทธิภาพลง นอกจากนั้นภาระหน้าที่บทบาทต่าง ๆ ทั้งในด้านครอบครัว ด้านสังคมและหน้าที่การงานจะลดน้อยลงตามไปด้วย ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงควรให้ความสำคัญกับปัญหาความรุนแรง

ต่อผู้สูงอายุซึ่งนับเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรได้รับความสนใจและแก้ไข เนื่องจากผู้สูงอายุจึงเป็นบุคคลที่ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีความสุข โดยที่ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าตนเองถูกละเลย ทอดทิ้ง หรือรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลไร้ค่า

6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการในชุมชน

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการในชุมชน เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างเรื่องการบริหารจัดการที่ใช้ในองค์กรต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ฯลฯ และแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของชุมชน ดังนั้นจึงมีการเสนอว่าเมื่อมีการอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมากในชุมชนจำเป็นจะต้องมีกฎระเบียบเพื่อจัดการชุมชนให้เป็นอยู่ในทิศทางที่เหมาะสมตามบริบทและเงื่อนไขของแต่ละชุมชน และสมาชิกของชุมชนย่อมมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียกับการบริหารงานหรือกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนที่จัดขึ้น การบริหารจัดการในชุมชนที่ดำเนินไปอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนา แก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน (อินสอน บัวเขียว, 2546)

ในการบริหารจัดการในชุมชนนอกจากจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังเป็นการธำรงรักษาสภาพองค์ประกอบของชุมชนให้คงอยู่อีกด้วย ในการศึกษาครั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในชุมชนเป็นหลัก การบริหารจัดการในชุมชนได้มีผู้ให้ความหมาย หรือคำจำกัดความไว้ ดังนี้

องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ต.น้ำเกี๋ยน (2548, น. 71-72) กล่าวถึงการบริหารจัดการในชุมชนว่า หมายถึง การแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่จะจัดการการอยู่ร่วมกันอย่างไรให้เกิดความสงบสุขในชุมชนให้มากที่สุด และมีความเอื้ออาทรกัน การบริหารจัดการในชุมชน มี 4 ลักษณะ คือ

1. การบริหารจัดการโดยใช้มาตรการสังคม
2. การบริหารจัดการโดยใช้ข้อบังคับของกลุ่มและกองทุนต่าง ๆ
3. การบริหารจัดการโดยจัดตั้งองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนขึ้นมาเป็นองค์กรกลางประสานงานและเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา
4. การบริหารจัดการโดยใช้ผู้นำหมู่บ้าน

บัวสอน อินเขียว (2546, น. 51-52) กล่าวว่า การบริหารงานชุมชน หมายถึง งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มที่มีคนหมู่มากที่มาอยู่รวมกันนั้น ร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จ กล่าวได้ว่าเป็นการทำงานให้เสร็จลงได้โดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำให้เสร็จนั่นเอง

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2546, น. 17-19) กล่าวว่า การบริหารชุมชน หมายถึง

1. ชุมชนเป็นผู้วางแผนของชุมชนซึ่งรวมถึงการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของชุมชน
2. ชุมชนเป็นผู้จัดระบบโครงสร้างและกลไกต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการต่าง ๆ

3. ชุมชนเป็นผู้อำนวยความสะดวกและดำเนินการให้ชุมชนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

4. ชุมชนมีระบบติดตามกำกับดูแลผลการดำเนินการเพื่อแก้ไขอุปสรรค

5. การดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ชุมชนเห็นสมควร

เมื่อผนวกแนวคิดเรื่องนิยามของการบริหารจัดการองค์กรเข้ากับแนวคิดเรื่ององค์ประกอบของชุมชนอาจวิเคราะห์ถึงประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการในชุมชนได้ 2-3 ประเด็น คือ

1. การบริหารจัดการในชุมชน อาจไม่ใช่เพียงแค่การกระทำที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโดยคนหมู่มากที่อยู่รวมกันเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยความสมัครใจและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันด้วย เนื่องจากองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ต้องบริหารจัดการนั้นเป็นเรื่องของส่วนรวมและหลายสิ่งล้วนเป็นสาธารณะสมบัติ

2. ในการบริหารจัดการในชุมชนนั้นต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งน่าจะเป็นเป้าหมายร่วมกันของชุมชนเป็นสำคัญ

3. บทบาทภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการในชุมชนอาจแบ่งได้ 2 ระดับ คือ บทบาทหน้าที่ในการคิดและวางแผนเชิงนโยบาย มีหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำเป็นผู้กระทำ และบทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติหรือการลงแรงกระทำ ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกระทำ

ดังนั้น อาจพิจารณาได้ว่า การบริหารจัดการในชุมชนเป็นการดำเนินการให้เกิดการจัดการกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนที่ตั้งไว้โดยอาศัยกลุ่มคณะทำงาน หรือเป็นการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นการดำเนินงานโดยใช้ทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2548, น. 15-16)

การแก้ไขปัญหาคความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวนั้นจะดีและสมบูรณ์มากขึ้น ถ้ามีการนำเอาการบริหารจัดการในชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการด้วย หมายถึง มี

การศึกษาเรียนรู้เรื่อง "การบริหารจัดการในชุมชน" ศึกษากรณีตัวอย่าง สร้างองค์ความรู้ สร้างการเรียนรู้ มีระบบและกลไกการจัดการความรู้ การศึกษาวิจัยค้นหารูปแบบและวิธีการที่เป็นประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ ที่สำคัญ ต้องจัดระบบกฎหมาย ข้อบังคับ กลไกการบริหารงานของรัฐ ตลอดจนมาตรการการส่งเสริมสนับสนุนต่าง ๆ ที่เอื้อต่อ "การบริหารจัดการในชุมชน" ที่เป็นของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชนให้มากที่สุด (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2546, น. 17-19)

กระบวนการบริหารจัดการของชุมชน

ปราณี พรณวิเชียร (2530, น. 17-23) กล่าวว่า แนวคิดการบริหารการจัดการตามรูปแบบของ Henri Fayol ประกอบด้วย

1. การวางแผน หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงสาเหตุต่างที่จะมีผลกระทบต่อการทำงานและกำหนดเป็นแผนการปฏิบัติงานว่าจะทำอะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไหร่
2. การจัดองค์การ หมายถึง การจัดโครงสร้าง แบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบการทำงาน
3. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การมีวิธีเลือกการจัดสรรและการคัดเลือก และพัฒนาบุคลากรและค่าตอบแทนที่ได้รับจากการปฏิบัติงาน
4. การสั่งการ หมายถึง วิธีการที่เกี่ยวข้องกับการให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะต้องมีลักษณะของภาวะผู้นำที่มีอำนาจในการสั่งการแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดการประสานการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายของงาน ดังนั้นการสั่งการโดยผู้นำจะต้องเกิดการประสานงานและการติดต่อสื่อสารที่สามารถให้งานเกิดผลสัมฤทธิ์
5. การควบคุมและการประเมินผลการดำเนินงาน หมายถึง การตรวจสอบกิจกรรมที่ดำเนินงานไปนั้นว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานหรือไม่ และเมื่อเกิดปัญหาจะสามารถมีแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543, น. 235-236) ได้กล่าวถึง การบริหารชุมชนว่า เป็นการพัฒนามีคนเป็นศูนย์กลางเป็นแนวทางการพัฒนาที่เรียกว่า "จากล่างสู่บน" คือ เป็นแนวทางการพัฒนาที่ประชาชนและชุมชนในฐานะที่เป็นเจ้าของการพัฒนาเป็นผู้กำหนดทิศทางและทำการพัฒนาด้วยตนเอง กระบวนการในการดำเนินการเป็นช่องทางที่คน ครอบครัว และกลุ่มองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ร่วมกันถึงศักยภาพต่าง ๆ ที่ชุมชนมี

อยู่ ตลอดจนร่วมกันคิดริเริ่มดำเนินการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของคนและชุมชนให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

พรทิพย์ หาผล (2544, น. 22) ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดการในชุมชนเพื่อแก้ไข ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ว่า การที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จในการจัดการ ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวนั้น องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่จะสามารถศึกษาถึง ความสำเร็จของชุมชนได้คือ กระบวนการที่ชุมชนใช้ในการบริหารจัดการในชุมชน ประกอบด้วย

- การวางแผน คือ การดำเนินงานของชุมชนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน
- การจัดการองค์การ ในรูปของการรวมตัวหรือกลุ่มในการดำเนินงาน
- การจัดการเกี่ยวกับผู้ร่วมดำเนินงาน คือ การสรรหาและวิธีการเลือกคนให้

เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติงาน

- การสั่งการ โดยพิจารณาเรื่องภาวะความเป็นผู้นำ วิธีการประสานงานและการ ติดต่อสื่อสาร

- การควบคุม ติดตามหรือการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานที่ เกิดขึ้นมีความสอดคล้องและตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ทรัพยากรในการบริหาร

การจัดการหรือการบริหารกิจการต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการผสมผสานทรัพยากรขององค์การ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการจัดการเข้าด้วยกัน ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะประกอบด้วยคน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Materials) และการจัดการ (Management) หรือที่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า 4M ได้แก่

1. คน (Man) เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่จะปฏิบัติกิจกรรม หรือ ปฏิบัติงานขององค์การนั้น โดยการจัดการหรือการบริหารงานจะให้ความสำคัญกับคน เนื่องจาก ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบไปด้วยคนที่มีคุณภาพ และมีความรับผิดชอบต่อองค์การหรือ หน่วยงาน

2. เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อบริหารงาน โดยจะใช้เงิน สำหรับเป็นค่าจ้าง ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และเงินจะช่วยอำนวยความสะดวกในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินไปได้ ซึ่งหากขาดงบประมาณแล้ว การบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่ จะบรรลุเป้าหมาย

3. วัสดุและสิ่งของ (Materials) ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ รวมถึงอาคารสถานที่ด้วย หากขาดวัสดุ อุปกรณ์ หรือทรัพยากรที่ต้องใช้ในการบริการแล้ว ก็เกิดอุปสรรคหรือปัญหาในการบริหารงานได้

4. การจัดการ (Management) การบริหารจำเป็นที่จะต้องมีการทำงานที่เป็นระบบ มีการจัดการที่ดี แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การควบคุม การตรวจสอบรายงานเป็นไปอย่างมีระบบ ขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่แน่ชัด เพื่อให้องค์กรหรือหน่วยงานประสบความสำเร็จ

นอกจากทรัพยากรในการบริหารแล้ว การบริหารต้องมีกระบวนการบริหาร หรือหน้าที่ทางการบริหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่ระบุให้รู้ว่าการอบของงานบริหารมีอะไรบ้าง หรือผู้บริหารต้องทำหน้าที่อะไร เพื่อให้งานของตนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดวิถีทางที่จะปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า ซึ่งจะทำให้เกิดผลสำเร็จตามที่ต้องการ

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากรและการเตรียมกิจกรรมที่จะมอบหมายให้คน หรือกลุ่มคนดำเนินการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง การบังคับบัญชาให้คนทำงานตามหน้าที่

4. การประสานงาน (Co-ordinating) คือ การเชื่อมโยงการปฏิบัติงานของทุกคนระหว่างกันและกัน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์เดียวกัน

5. การควบคุมงาน (Controlling) คือ การควบคุม และตรวจสอบผลการปฏิบัติงานและแก้ไขให้ได้ตามเป้าหมาย

การบริหารจัดการมีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ผู้นำชุมชนจะต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการ ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวนั้นต้องมีการนำเอาทรัพยากรหรือปัจจัยในการบริหาร ได้แก่ สถานที่ วัสดุ / สิ่งของ และการจัดการมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว

7. แนวคิดด้านการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

การใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Bases Approach / CBA) ในการปฏิบัติงานช่วยเหลือประชาชนในชุมชนปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ทั้ง

หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้มีการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานต่าง ๆ อาทิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้มีการจัดการฝึกอบรมฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานข้อมูลนิธินุเคราะห์และฟื้นฟูคนพิการ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ การจัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น (เบญจพร เศรษฐุนิธิ, 2545, น. 53)

ความสำคัญของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

เบญจพร เศรษฐุนิธิ (2545, น. 53) กล่าวถึงความสำคัญของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาว่า

การใช้ชุมชนเป็นฐานในการปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ นับว่าเป็นแนวความคิดที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยอย่างหนึ่ง เนื่องจากโครงสร้างสังคมไทยมีพื้นฐานมาจากสังคมแบบเกื้อกูลกันในระบบเครือญาติและสถาบันสังคม ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา แต่อย่างไรก็ตาม ในสภาพการณ์ปัจจุบันสังคมไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสนเทศจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนในสังคมไทยจะต้องมีความพร้อมในการรู้จักคิด วิเคราะห์ และเลือกรับเอาวัฒนธรรมที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างกลั่นกรองให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย การใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาจึงนับว่าเป็นมาตรการการจัดบริการสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสามารถนำไปปฏิบัติได้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้มีการปรับแนวคิดทิศทางและกระบวนการใหม่ของการพัฒนาประเทศ ซึ่งเปิดโอกาสให้นำแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคนเป็นแกนกลางของสังคม กล่าวคือ

การพัฒนาคนและสังคมในช่วงที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นบทบาทของภาครัฐที่เน้นการทำงานเชิงตั้งรับเพื่อฟื้นฟูและแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นและมุ่งขยายบริการทางสังคมให้กระจายครอบคลุมประชากรทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงแต่ยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากปัญหาความรุนแรงและเลือกปฏิบัติต่อเด็ก สตรีและผู้ด้อยโอกาสยังมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จึงมียุทธศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม ที่เน้นให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว องค์กรทางศาสนา องค์กรส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สื่อมวลชนและประชาชน รวมทั้งพัฒนาการ

บริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การพัฒนาประเทศในช่วงนี้จึงเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ดังนั้นสาระสำคัญประการหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 คือ การเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนเข้มแข็ง

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จะพบว่าเป็นแผนพัฒนาฯ ที่ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว ชุมชน และภาคสังคมมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องสร้างระบบบริการทางด้านสวัสดิภาพ และสวัสดิการแก่ผู้ที่อ่อนแอในสังคม ควรช่วยเหลือสนับสนุนครอบครัวให้มีความสามารถปกป้องดูแลสมาชิกของครอบครัว เป็นพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาสังคม

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544, น. 93-94) ได้เสนอแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการว่า เป็นแนวคิดที่ได้แรงจูงใจและพัฒนามาจากแนวคิดการลดการพึ่งพิงจากบริการภายนอก แนวคิดนี้ได้พยายามที่จะนำศักยภาพที่เด่นของปัจเจกบุคคล ได้แก่ ความต้องการที่จะมีอิสรเสรีภาพในการดูแลตนเอง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การให้ความสำคัญในคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของแต่ละบุคคล ชุมชน มาเป็นกรอบในการเป็นแนวทางในการให้บริการโดยให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้ดังนี้

1. กลุ่มที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่จะประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ ระดับความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกันกว่าและมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม ศีลธรรม ประชาคม ศีลธรรมชุมชน การมีส่วนร่วมในคุณค่าสูงสุดของบุคคลจำนวนหนึ่งเพื่อให้เกิดความรู้สึกในการปฏิบัติทางและการพยายามต่อสู้ร่วมกัน

3. อาณาเขต ที่ตั้งบ้านเรือน โดยที่สมาชิกทุกคนรู้จักใกล้ชิดกันประเภท “บ้านใกล้เรือนเคียง” มีความใกล้ชิดพึ่งพิงกันได้ อาจมีกิจกรรมร่วมกัน

แนวคิดนี้ถือเป็นรูปแบบหรือวิธีการอย่างหนึ่งของการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ของบุคคลในชุมชน รวมทั้งปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว และเป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนจะทำหน้าที่หลักในการให้คำแนะนำ กระตุ้น และร่วมสนับสนุนบางประการ จุดเด่นของแนวคิดนี้อยู่ที่การมีรากฐานมาจากประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยสร้างให้ประชาชนในชุมชนมี

ส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเอง ร่วมกำหนดแนวทางและแผนการดำเนินงานและ
แก้ไขปัญหา ร่วมลงมือปฏิบัติและร่วมในการพิจารณา ประเมินผล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และ
ตระหนักในกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็ง
แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาจึงมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อสร้างจิตสำนึกและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน
2. เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาบริการต่าง ๆ โดยชุมชน
3. เพื่อระดมความร่วมมือในลักษณะของการประสานความร่วมมือระหว่างองค์การ

ภายนอกชุมชนและบุคลากรภายในชุมชน

แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางใน
การพัฒนา ทั้งในด้านกระบวนการและวิธีการ โดยใช้ชุมชนเป็นเครื่องมือในการวางรากฐาน ยึด
ชุมชนเป็นหลักและเน้นการมีส่วนร่วม ดังนั้น การนำแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนามา
ใช้เป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว หมายถึง การจัดการทาง
สังคมที่มุ่งใช้ลักษณะของชุมชนและทรัพยากรในชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา การ
ดำเนินการเพื่อชุมชนและโดยชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการ

องค์ประกอบของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา

ชัยวัฒน์ หนอรัตน์ (2546) ได้จำแนกองค์ประกอบของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการ
พัฒนา ดังต่อไปนี้

การสร้างองค์ประชาชน โดยการรวมกลุ่มประชาชนในชุมชนแบบเป็นทางการหรือแบบ
ไม่เป็นทางการก็ได้

การสร้างเครือข่ายในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชน
นั้น

จัดการฝึกอบรมให้องค์กรประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและความสามารถในการ
ทำงานเฉพาะด้าน

การแต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินงาน โดยให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้พิจารณา
คัดเลือกตามระบอบประชาธิปไตยและกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ

กำหนดกรอบกิจกรรมหรือลักษณะของงานที่ทำ

การติดตามประเมินผล เพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

การใช้ชุมชนเป็นฐานในการแก้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยผู้นำชุมชนนับว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและสำคัญ เนื่องจากการใช้ชุมชนเป็นฐานในการแก้ปัญหาสามารถทำให้ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นตัวการหลักในการดำเนินการสามารถรับรู้ถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุในชุมชนประสบอย่างใกล้ชิด และสามารถหาทางออกของปัญหาได้ดี ซึ่งในอดีตการแก้ไขปัญหามักจะเป็นการดำเนินการโดยเน้นการนำวิคิดจากภายนอก มองว่าชาวบ้านนั้นล้าหลัง ไม่รู้ จำเป็นจะต้องรู้ในสิ่งที่นักวิชาการรู้เท่านั้นจึงสามารถที่จะแก้ไขปัญหาก็ได้ โดยที่ไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห ส่งผลให้การดำเนินการที่ผ่านมาไม่สำเร็จลุล่วงในแบบที่ควรจะเป็น ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวจึงควรเน้นชุมชนให้เข้ามามีบทบาทหลักในการดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

จากการที่ผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชนเป็นแกนสำคัญในการแก้ไขปัญห จึงทำให้นักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำไว้อย่างแพร่หลาย ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะบทบาทของผู้นำชุมชน มีดังต่อไปนี้

สมชัย รักวิจิตร (2524) ทำการวิจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่า

ผู้นำเป็นชาวบ้านกลุ่มเดียวที่เป็นตัวจักรริเริ่มในการพัฒนาและปรับปรุงหมู่บ้านให้เจริญ เป็นผู้ที่ยกเล้าเสี่ยงและเป็นผู้ริเริ่มนำหรือทำสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ให้ชาวบ้านเห็นผลและชาวบ้านจะเริ่มเอาแบบอย่าง ผู้นำมีอำนาจและอิทธิพลที่จะจูงใจชาวบ้านทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตาม ผู้นำที่ต้องการ นอกจากนี้ ผู้นำในหมู่บ้านโดยทั่วไปยังเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ข่าวสารต่าง ๆ ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ และมีการติดต่อกับโลกภายนอกค่อนข้างกว้างขวาง และมักได้รับการสนับสนุนจากทางราชการมากกว่าชาวบ้านทั่วไปด้วย

คณะกรรมการการศึกษารัฐศาสตร์ และ รัฐประศาสนศาสตร์ สภาวิจัยแห่งชาติ (2514) การศึกษาเรื่องผู้นำในชนบทของประเทศไทย พบว่า

ผู้นำในชนบทมักมีลักษณะที่สำคัญ ๆ คือ เป็นบุคคลที่มีอาวุโส มีการศึกษาดีกว่าชาวบ้านทั่วไป (หรือในกรณีของผู้นำในภาคใต้ก็มักจะมีความรู้พื้นฐานทางศาสนาอิสลาม) นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่ง ผู้มีความกล้าหาญ มีความสามารถปกป้องคุ้มครองความปลอดภัย และมีประสบการณ์พิเศษ เช่น เคยเป็นข้าราชการมาก่อนหรือเป็นหมอแผนโบราณ ส่วนบทบาทนั้นผู้นำส่วนใหญ่จะมีบทบาทเกี่ยวกับการให้บริการชาวบ้านด้วยความเสียสละเพื่อท้องถิ่น อยากเห็นความเจริญ มุ่งมั่นที่จะทำความดีทุกวิถีทางเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ต้องการที่กระทำตนให้เป็นตัวอย่าง สำหรับสาเหตุที่ผู้นำได้รับความนิยมนับถือนั้นมี 6 ประการด้วยกันคือ ผู้นำต้องเป็นผู้เสียสละและให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่วไปทุกกรณี มีความซื่อสัตย์ พูดจริง ทำจริง ประกอบอาชีพหรือทำมาหากินในทางสุจริตและเป็นตัวอย่างที่ดี มีความเป็นกันเอง เป็นที่พึ่งของทุกคนได้ และประการสุดท้ายคือ มีตำแหน่งหน้าที่ มีธรรมะ และมีความโอบอ้อมอารี

Ulschak (1981, pp.1-3) ได้แบ่งขั้นตอนในการแก้ไขปัญหากลุ่มชนออกเป็น 8 ระยะ ดังนี้

1. การรับรู้ปัญหา คือ ชุมชนจะต้องมีความรู้สึกยอมรับและเห็นพ้องว่าเป็นปัญหาร่วมกัน
2. การวิเคราะห์แยกแยะประเด็นปัญหา คือ การได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหา เพื่อที่จะดูว่าปัญหานั้นคืออะไร เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ สาเหตุ และรากเหง้าของปัญหา ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนดเกณฑ์ในการแก้ไขปัญหาต่อไป
3. เกณฑ์หรือเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาคือ การนิยามสภาพการณ์คาดหวังว่าควรจะเป็นเช่นไร สภาพการณ์คาดหวังนี้จะต้องวัดได้และชี้เฉพาะ ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะต้องเห็นด้วยเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ภายหลัง
4. การแสวงหาทางเลือกหรือวิธีแก้ไขปัญหาคือ การวิเคราะห์ถึงวิธีหรือทางเลือกที่เป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหากลุ่มชนจะต้องค้นหาวิธี ยุทธศาสตร์ และแหล่งทรัพยากร เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายของการแก้ไขปัญหากลุ่มชน
5. การเลือกวิธีแก้ไขปัญหาคือวิธีที่ดีที่สุด ในระยะนี้วิธีการแก้ไขปัญหาคือได้มาหลายทางจะถูกประเมินเปรียบเทียบกัน วิธีแก้ไขปัญหาคือที่เข้ากับเกณฑ์หรือเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาคือดีที่สุดจะถูกเลือกมาใช้ในการแก้ไขปัญหากลุ่มชน
6. การกำหนดแผนปฏิบัติการ ทันทีที่วิธีการแก้ไขปัญหาคือได้ถูกเลือก จะต้องมีการวางแผนในรายละเอียดว่าใครจะทำอะไร เมื่อไหร่ และทำอย่างไร

7. ลงมือปฏิบัติการ เป็นช่วงของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่ได้เลือกไว้ ผู้นำชุมชนและสมาชิกจะต้องกระทำในส่วนที่ตนรับผิดชอบด้วยความระมัดระวัง และสามารถรู้สึกได้ถึงความสำเร็จที่ได้รับร่วมกัน

8. การดำเนินการประเมินผลและการสะท้อนกลับ คือ การตรวจสอบผลว่าเป้าหมายของการแก้ไขปัญหามีบรรลุแล้ว และปัญหาได้ถูกแก้ไขหรือไม่ ทั้งแผนปฏิบัติการ วิธีการแก้ไข และการดำเนินการ จะต้องเป็นไปอย่างมั่นคงเพื่อที่จะแน่ใจว่าเป้าหมายที่ต้องการกำลังจะบรรลุ ถ้าสมาชิกยังคงเกิดความรู้สึกไม่สบายใจต่อแนวทางที่นำไป ก็จะต้องย้อนกลับไปเริ่มในระลอกที่ 1 ใหม่อีกครั้ง

กล่าวโดยสรุป ในการแก้ไขปัญหของชุมชนสามารถแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการออกเป็นขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

1. การรับรู้ ประกอบด้วย การยอมรับ การวิเคราะห์และแยกแยะประเด็นปัญหา และเป้าหมายหรือเกณฑ์ในการแก้ไขปัญหา

2. แสวงหาทางเลือกหรือวิธีแก้ไขปัญหา และเลือกวิธีแก้ไขปัญหที่ดีที่สุด

3. กำหนดแผนปฏิบัติการ

4. การปฏิบัติการและการให้ความช่วยเหลือ

5. การประเมินผลและสะท้อนกลับ

การแก้ไขปัญหของชุมชนถือเป็นบทบาทหนึ่งของผู้นำชุมชนในการเผื่อระวังมิให้เกิดปัญหาขึ้นภายในชุมชน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเผื่อระวังทางสังคม หมายถึง การทำงานในลักษณะจับตามองปัญหา ปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลผลในเชิงประจักษ์หรือในเชิงคุณภาพให้เห็นสัญญาณเสี่ยงหรือสัญญาณอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม และมีกระบวนการสื่อสารบอกข่าวไปยังกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมคิด วางแผนการป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะมีแนวโน้มจะเกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อสวัสดิภาพคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของผู้คนในชุมชน สังคม (อภิญา เวชชัย, 2549, น. 14-16)

วงจรของการทำงานเชิงเผื่อระวังทางสังคม ประกอบด้วย

1. การหากลุ่มพันธมิตรในพื้นที่ชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลทางสังคม

3. การประเมินสภาวะปัญหา

4. การสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของผู้ทำหน้าที่ในการเผื่อระวังทางสังคม

5. การสร้างกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็ง เช่น การสำรวจทุนทางสังคม

6. การสร้างระบบข้อมูล

ดังนั้นเพื่อให้การทำงานในเชิงป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาทางสังคมบรรลุผลสำเร็จมากขึ้น ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องเป็นผู้บริหารจัดการปัญหาในชุมชน โดยเพิ่มบทบาทการเฝ้าระวังเข้าไปด้วย ดังนั้น การบริหารจัดการป้องกันปัญหาในชุมชนจึงประกอบไปด้วย

1. การประเมินสถานะปัญหา
2. การวางแผนและแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือ
3. การปฏิบัติการและการให้ความช่วยเหลือ

กล่าวโดยสรุป การเฝ้าระวังทางสังคม เป็นกระบวนการทำงานในเชิงรุกที่มุ่งสู่การป้องกันเชิงอนาคต และเป็นกระบวนการทำงานที่ต้องระดมกำลังคนทุกภาคส่วนมามีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูล จนถึงการวางแผนเพื่อป้องกัน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการเฝ้าระวังทางสังคมจึงเป็นผู้ที่มีฐานะเป็น “ผู้คาดเดาทางสังคม” ที่น่าเชื่อถือ ในการศึกษาครั้งนี้คือ ผู้นำชุมชน ซึ่งบทบาทหนึ่งที่สำคัญของผู้นำชุมชนในฐานะเป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารจัดการภายในชุมชน คือ การเฝ้าระวังทางสังคมเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวของชุมชน

Shaw (1981, pp. 391-394) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแก้ไขปัญหของชุมชน 6 ด้าน คือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการแก้ไขปัญห การกระทำของชุมชนจะถูกเอื้อด้วยปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ลักษณะทางวัตถุของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นต้น
2. ขนาดของชุมชน จำนวนสมาชิกมีผลสำคัญต่อการกระทำของชุมชน ถ้าปัญหานั้นเป็นประเภทที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือร่วมกันระหว่างสมาชิก การเพิ่มขนาดของชุมชนก็จะเอื้อต่อการกระทำของชุมชน หากปัญหานั้นเป็นความผิดพลาดของชุมชนใหญ่ การลดขนาดของชุมชนก็จะเอื้อต่อการกระทำของชุมชน
3. ลักษณะของสมาชิก คุณสมบัติส่วนตัวของสมาชิกที่ติดตัวมา เมื่อนำมารวมชุมชน อาจเป็นส่วนที่เสริมหรือทำให้ชุมชนขาดความมีประสิทธิภาพได้ และลักษณะของสมาชิกยังมีอิทธิพลต่อระดับความสามารถ และทักษะที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วย
4. การรวมกันเข้าของชุมชน หมายถึง ความเหนียวแน่นของชุมชน การเข้ากันได้ และลักษณะที่แตกต่างกันของสมาชิกชุมชน

5. โครงสร้างของชุมชน ชนิดของโครงสร้างของชุมชนที่พัฒนาหรือกำหนดให้มีขึ้น มีอิทธิพลต่อกระบวนการชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งโครงสร้างของชุมชนจะเกี่ยวข้องต่อประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหา

6. พฤติกรรมของผู้นำ ผู้นำที่ดีจะช่วยในการกระทำในชุมชน ชุมชนที่มีผู้นำจะเป็นชุมชนที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้นำเตรียมทิศทางและโครงสร้างสำหรับชุมชนที่จะเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนและผู้นำมีการเรียนรู้ถึงสัมพันธภาพก็จะช่วยให้เกิดการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

วิริยาภรณ์ สวัสดิ์รักษา (2544, น. 21-22) ได้กล่าวว่าปัจจัยพื้นฐานสำคัญภายในชุมชนที่มีผลต่อกระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลภายในชุมชน ปัจจัยพื้นฐานสำคัญภายในชุมชน ประกอบด้วย

1. ผู้นำ ผู้นำชุมชนมีลักษณะเป็นคนกล้าพูดกล้าทำ และเด็ดขาดไม่กลัวใครและมีอิทธิพลสูงต่อกระบวนการกลุ่ม ผู้นำจะใช้อำนาจเด็ดขาด และแข็งข้อต่อบุคคลภายนอกภายใต้ลักษณะที่สุ่ม อ่อนน้อม แต่ภายในกลุ่มจะให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และประนีประนอม มีความสามารถสูงในการดึงทรัพยากรจากภายนอกและโครงการพัฒนาเข้าชุมชน

2. ขนาดของกลุ่ม การริเริ่มทำกิจกรรมกับกลุ่มที่มีขนาดเล็ก ทำให้การสื่อสารระหว่างกลุ่มเป็นไปอย่างทั่วถึง ความสนใจ ขยันและสู้กับอุปสรรค จึงเป็นผลให้กลุ่มแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ เกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับกลุ่มอื่น ๆ

3. การมีส่วนร่วม สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการ ตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหา ค้นหาสาเหตุ แสวงหาวิธีแก้ไข ตัดสินใจดำเนินการ ประเมินงาน และติดตามผล สมาชิกทุกคนเกิดความรู้สึกต้องการที่จะแก้ไขปัญหา

4. ปัจจัยภายนอก การให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เช่น เงินทุน บุคลากร ได้แก่ นักพัฒนาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจและรับผิดชอบต่องาน และวิธีการทำงาน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนถือเป็นหน้าที่หนึ่งของผู้นำชุมชน เพื่อแสดงถึงบทบาทในการบริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนสามารถแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้ปัญหา ประกอบด้วย การยอมรับ การวิเคราะห์แยกแยะประเด็นปัญหา และเป้าหมายในการแก้ไขปัญหา

2. แสวงหาทางเลือก และเลือกวิธีแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด

3. กำหนดแผนปฏิบัติการ

4. ลงมือปฏิบัติการ

5. ประเมินผล

กระบวนการแก้ไขปัญหากลุ่มชนถือเป็นบทบาทในการบริหารจัดการปัญหากลุ่มชนของผู้นำ ในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหากลุ่มชน จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังทางสังคมควบคู่กันไป เนื่องจากการเฝ้าระวังทางสังคมเป็นการให้ความสำคัญกับการป้องกันซึ่งมาก่อนการแก้ไขปัญห การเฝ้าระวังที่ดีจะช่วยให้ผู้นำกลุ่มชนสามารถพยากรณ์สถานการณ์ปัญหาล่วงหน้าเพื่อหามาตรการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดลุกลามได้ นอกจากนี้ในการดำเนินการผู้นำกลุ่มชนจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานสำคัญภายในกลุ่มชนที่มีผลต่อกระบวนการแก้ไขปัญหากลุ่มชน ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มชน ขนาดของกลุ่ม การมีส่วนร่วม และปัจจัยภายนอก ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวภายในกลุ่มชนของผู้นำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มในเรื่องการละเลย ทอดทิ้งไม่เอาใจใส่ผู้สูงอายุมากกว่าแบบอื่น ๆ เพราะสังคมไทยมีวัฒนธรรมประเพณีที่ให้การนับถือเคารพผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ การรายงานเกี่ยวกับการทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุจึงมีน้อยละเป็นสิ่งที่ปกปิดภายในครอบครัว แต่มีงานวิจัยที่ทราบถึงสภาพปัญหาที่น่าจะพิจารณาในประเด็นความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ เท่าที่ปรากฏดังนี้

นิศา ชูโต (2525) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาอันดับหนึ่งที่ผู้สูงอายุประสบในปัจจุบัน คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจอันสืบเนื่องจากรายได้ไม่แน่นอนร้อยละ 31 ปัญหาสุขภาพอนามัยซึ่งทรุดโทรมร้อยละ 29 ปัญหาการขาดเพื่อนสนิททำให้รู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวร้อยละ 10 และ 9 ไม่รู้ว่าจะชีวิตอยู่ไปเพื่ออะไร ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับครอบครัวร้อยละ 3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและปัญหาอื่น ๆ ร้อยละ 2 ได้แก่ การห่วงใยบุตรหลานจะลำบากเรื่องการถูกไล่ที่และการไม่ได้รับความยุติธรรมต่าง ๆ มีร้อยละ 10 ซึ่งบอกว่าไม่มีปัญหาอะไรเลย

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2541) ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะการอยู่อาศัยในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน โดยศึกษาในพื้นที่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งมีความรู้สึกไม่พึงพอใจจากการที่ตนต้องอาศัยอยู่กับหลานนั้น เนื่องจากบุตรไม่เล็งดู

หรือไม่มาเยี่ยม ทำให้ผู้สูงอายุบางรายต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อซื้ออาหารให้หลาน บางรายต้องผลิตเปลี่ยนกับคู่สมรสช่วยกันดูแลหลานที่พิการ ทำให้ผู้สูงอายุตกอยู่ในสภาพกดดัน ขาดที่พึ่งและมีความวิตกกังวลค่อนข้างมาก

ทางด้านผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง พบว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ร่างกายค่อนข้างทรุดโทรมดูแลเกินวัย มีทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตของตนและอนาคตไปในทางลบ กล่าวคือ มีความรู้สึกว่าตนโชคร้าย ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิตโดยตลอด น้อยใจที่บุตรหลานไม่เลี้ยงดูตน ผู้สูงอายุบางรายกล่าวว่า เมื่อตนเริ่มพิการ มีอาการหงุดหงิด โมโห จุนเจียวและยากจน ภรรยาและบุตรจึงหนีไปอยู่ที่อื่น

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้สูงอายุนั้นพบว่า การที่บุตรหลานส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานน้อยลงและความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานเปลี่ยนแปลงไปเป็นความสัมพันธ์แบบห่างเหิน ไม่ใกล้ชิดสนิทสนม และยังพบว่าปัญหาด้านความสัมพันธ์เกิดทั้งจากบุตรหลานและจากผู้สูงอายุ โดยปัญหาที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุนั้นเกิดจากผู้สูงอายุบางคนนิสัยใจน้อย ส่วนปัญหาที่เกิดจากบุตรหลาน มักเกิดจากการที่บุตรหลานไม่ค่อยเอาใจใส่ผู้สูงอายุเท่าที่ควร

โดยสรุป เมื่อนำความรู้จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นข้างต้นทำให้เห็นความสำคัญของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้สูงอายุ บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวต่อผู้สูงอายุทั้งในด้านการแก้ไข การป้องกัน และการเฝ้าระวังเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น ซึ่งในการดำเนินการดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ และพลังสำคัญจากชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถกลับไปดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีความสุข

9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน

เมืองชนบท หรืออำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เดิมชื่อว่า "ชลบท" ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี 2326 ที่บ้านหนองกองแก้ว ยกฐานะเป็นอำเภอครั้งปี 2457 ยุบไปรวมกับอำเภอบ้านไผ่เมื่อปี 2489 และยกฐานะเป็นอำเภออีกครั้งเมื่อปี 2509 คือในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2509 กระทรวงมหาดไทยจึงได้ตั้งเมืองชนบทเป็นอำเภออีกครั้งหนึ่งจนถึงปัจจุบัน และได้มีการจัดพิธีเฉลิมบ้านฉลองเมืองชนบทครบ 200 ปี เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2526

ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอชนบท เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ทั้งหมด 402 ตร.กม. แบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลชนบท กุดเชียงขอม วังแสง ห้วยแก บ้านแท่น ศรีบุญเรือง โนนพะยอมและป่าแดง

การประกอบอาชีพ

ส่วนใหญ่ประชากรในอำเภอชนบทประกอบอาชีพทอผ้าไหม ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เกษตรกรรม ไร่ข้าว และอาชีพเสริมสำคัญที่สร้างรายได้คือ ค้าขายผ้าไหม แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอชนบทเป็นที่ราบสูง แห้งแล้งส่งผลให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านได้ผลไม่เพียงพอแก่การบริโภค ไม่สามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ ดังนั้นจึงส่งผลให้ชาวบ้านในวัยแรงงานส่วนใหญ่ต้องอพยพไปหางานทำต่างพื้นที่ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะประชากร

อำเภอชนบทมีประชากรทั้งหมด 50,452 คน ประกอบด้วย ประชากรชาย รวม 24,980 คน และประชากรหญิง รวม 25,472 คน ความหนาแน่นของประชากร 125 คน/ตร.กม.

เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอชนบทมีลักษณะเป็นที่ราบสูง แห้งแล้ง แต่ประชากรส่วนใหญ่กลับมีอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การปลูกข้าว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่งผลให้รายได้ไม่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต ดังนั้นประชากรในวัยแรงงานจึงได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ๆ นอกฤดูการเกษตรกรรมโดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้ประชากรในวัยเด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้าน โดยเฉพาะประชากรในวัยผู้สูงอายุนับวันจะมีสถิติของการถูกทอดทิ้ง การปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลโดยบุคคลในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าวนี้นับว่าการทอดทิ้ง การปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลเอาใจใส่กลายเป็นประเด็นความรุนแรงที่ควรให้ความสนใจและควรเร่งหาทางป้องกัน แก้ไข โดยเฉพาะผู้นำชุมชนควรมีบทบาทหลักในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เนื่องจากผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ และถือว่าเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด

เพื่อให้การดำเนินการในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดบริการสวัสดิการผู้สูงอายุ

อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่หนึ่งที่ดำเนินการด้านการจัดบริการสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ คือ โครงการนาร่องอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ได้ดำเนินงานโครงการนาร่องอาสาสมัคร ดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน โดยจัดฝึกอบรมความรู้ ทักษะ และการเสริมสร้างทัศนคติให้แก่อาสาสมัครในการดูแลผู้สูงอายุที่ขาดผู้ดูแลและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ในจังหวัดนาร่อง 8 จังหวัด ได้แก่ เพชรบุรี สุพรรณบุรี ชอนแก่น ร้อยเอ็ด เชียงใหม่ พิษณุโลก สุราษฎร์ธานี และสงขลา ซึ่งพิจารณาจากหลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ คือ การที่เป็นพื้นที่ที่มีจำนวนผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการดูแลมากที่สุดและการที่มีเครือข่ายหน่วยงานด้านผู้สูงอายุในท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง คือ เป็นโครงการที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในชุมชน

10. กรอบแนวคิดในการศึกษา

